

Kraćenje dvoglasnika kao pravopisni problem

Končarević, Isidora

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:040834>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Prijeđiplomski studij Hrvatski jezik i književnost i Engleski jezik i književnost

Isidora Končarević

Kraćenje dvoglasnika kao pravopisni problem

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Prijediplomski studij Hrvatski jezik i književnost i Engleski jezik i književnost

Isidora Končarević

Kraćenje dvoglasnika kao pravopisni problem

Završni rad

znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologija,
znanstvena grana kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 28. kolovoza 2023.

Miodora Končarević, 0122237421

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Glasovne promjene u hrvatskom jeziku	6
3. Dvoglasnik u hrvatskom jeziku	9
4. Smjenjivanje <i>ije/je/e/i</i>	13
4.1. Kraćenje dugoga sloga (<i>ije – je/e</i>).....	14
4.2. Duljenje kratkoga sloga (<i>je – ije, e – ije, i – ije</i>).....	19
5. Kraćenje dvoglasnika kao pravopisni problem	22
6. Zaključak.....	27
Literatura.....	28

Sažetak i ključne riječi

U radu se opisuje dvoglasnik u hrvatskome standardnom jeziku. Opisuju se i raspoređuju glasovne promjene u hrvatskim gramatikama, s posebnim osvrtom na smjenjivanje *ije/je/e/i*. U teorijskome dijelu naglasak se stavlja na opisivanje i uspoređivanje pravila za kraćenje i duljenje slogova s dvoglasnikom. U istraživačkom dijelu naglasak je na primjeni pravila navedenih u teorijskome dijelu. Cilj je rada prikazati dvoglasnik kroz povijest u hrvatskome jeziku te, navodeći i uspoređujući pravila za kraćenje i duljenje slogova, ispitati primjenjuju li se oblici riječi s dvoglasnikom u skladu s normativnim određenjima propisanim u pravopisima.

Ključne riječi: dvoglasnik, refleks jata, smjenjivanje *ije/je/e/i*

1. Uvod

Tema ovog rada jest kraćenje dvoglasnika kao pravopisni problem. Nakon uvodnog poglavlja rad opisuje glasovne promjene u hrvatskome standardnom jeziku. U tom poglavlju ukratko se opisuju podjele glasovnih promjena, taj se opis temelji na dvjema suvremenim hrvatskim gramatikama: to su *Hrvatska gramatika* (Barić i sur., 1995.) i *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić, Pranjković, 2007.). Nakon toga opisuje se dvoglasnik u hrvatskom jeziku. Tu se ukratko navodi kako se dvoglasnik ostvaruje u današnjem standardnom jeziku te se detaljnije opisuju povijest, brojna jezična pitanja i polemike jezikoslovaca koje je izazvao stari jat. Za prikaz svega toga koristili su se znanstveni radovi hrvatskih jezikoslovaca, a to su: *Što s hrvatskim standardnim refleksom dugog jata* (Škarić, 1998.), *O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata* (Brozović, 1972.), *Jednosložna zamjena dugoga ě u hrvatskom jeziku* (Raguž, 1992.), *O izgovoru i pisanju refleksa dugog jata* (Pavešić, 1975.), *Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora* (Kapović, 2007.) i dr. Nakon toga slijedi poglavlje koje opisuje glasovnu promjenu smjenjivanja *ije/je/e/i*. To poglavlje navodi koje oblike jat danas ima u standardnome hrvatskom jeziku te se, isto tako, navode i uspoređuju izgovori, koji su nastali kao rezultat položaja dvoglasnika, a navode se i primjeri. Pri pisanju tog poglavlja koristi se sljedeća literatura: *Pravopis hrvatskoga jezika* (Anić, Silić, 2001.), *Hrvatski pravopis* (Badurina i sur., 2007.), *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (Težak, Babić, 2009.) i *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* (Babić i sur., 2007.). Na to se poglavlje nadovezuju dva potpoglavlja (kraćenje dugoga sloga *ije – je/e* i duljenje kratkoga sloga *je – ije, e – ije, i – ije*), koja pobliže prikazuju pravila za kraćenje dugih i duljenje kratkih slogova. Ta se dva potpoglavlja temelje na usporedbi četiriju pravopisa, a to su: *Hrvatski pravopis* (Badurina i sur., 2007.), *Hrvatski pravopis* (Babić i sur., 2002.), *Pravopis hrvatskoga jezika* (Anić, Silić, 2001.) i *Hrvatski pravopis* (Jozić i dr., 2013.). Nakon svega toga donosi se istraživački dio, gdje se istražuju mjesta na kojima dvoglasnik predstavlja pravopisni problem, što je, također, i cilj ovoga rada. Svi primjeri iz istraživanja preuzeti su iz pravopisa koja su korištena za navođenje i usporedbu pravila. Donose se i rezultati istraživanja, navode se pravila od kojih su ispitanici odstupili u pojedinim primjerima, a na kraju se izvodi zaključak.

2. Glasovne promjene u hrvatskom jeziku

Glasovne promjene, još poznate kao alternacije, one su promjene koje se prepoznaju u fonemskome sustavu kao zamjene pojedinih fonema ili fonemskih skupova u morfemima. Znanost koja se bavi proučavanjem glasovnih promjena, odnosno „dio gramatike koji proučava fonemski sastav morfema i međusobne veze između strukture morfema i njihova funkcioniranja zove se **morfonologija**.“ (Barić i sur., 1995: 76) Prema *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i suradnika (1995: 76) glasovne promjene možemo podijeliti u dvije skupine, a to su fonološki uvjetovane glasovne promjene te morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene. Prva skupina glasovnih promjena uvjetovana je položajem fonema u riječi, a one, također, obuhvaćaju i sav jezični materijal. Druga skupina glasovnih promjena obuhvaća samo određene morfološke i tvorbene kategorije. U skupinu fonološki uvjetovanih glasovnih promjena možemo svrstati: jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe i ispadanje suglasnika. U skupinu morfološki i tvorbeno uvjetovanih glasovnih promjena možemo svrstati: nepostojane samoglasnike, prijeglas, proširivanje, vokalizaciju, palatalizaciju, sibilizaciju, jotaciju, ispadanje suglasnika i sloga te promjene jata. U Silić-Pranjakovićevoj gramatici (2007: 24–32) glasovne se promjene dijele na osnovu mjesta u riječi na kojem se dogodila glasovna promjena. Prema tome, dijele se na glasovne promjene na granici prefiksalnoga morfema i osnove, glasovne promjene na granici osnove i sufiksalnoga morfema te glasovne promjene u korijenskom morfemu. Uz navedene skupine glasovnih promjena u toj su gramatici opisane još i glasovne promjene koje se događaju na granici dviju riječi.

Kod jednačenja suglasnika po zvučnosti navodi se da se „suglasnici koji se razlikuju po svojstvu zvučnosti jednače tako da se prvi suglasnik skupa zamjenjuje suglasnikom po zvučnosti jednakim suglasniku drugog skupa.“ (Barić i sur., 1995: 77) Kod te se glasovne promjene razlikuje obezvučivanje i ozvučivanje. Kada je riječ o ozvučivanju, bezvučni suglasnik prelazi u svoj zvučni parnjak. Navedene su promjene *p/b* (*top – tobđžija*), *t/d* (*svat – svadba*), *s/z* (*brojiti – zbrojiti*), *š/ž* (*za dušu – zadužbina*), *č/dž* (*svjedočiti – svjedodžba*), *k/g* (*burek – buregdžija*), *s/ž* (*interes – intereždžija*), *z/ž* (*miraz – miraždžija*). (Barić i sur., 1995: 77–78)

Kod jednačenja po mjestu tvorbe bitno je spomenuti kako se tu suglasnici, koji su različiti po mjestu tvorbe, jednače na taj način da se prvi suglasnik skupa zamjenjuje suglasnikom koji je prema mjestu tvorbe jednak drugom suglasniku skupa. Tu se javlja promjena *s/š*, *z/š*, *z/ž*, *h/š* ispred *č*, *ć*, *dž*, *đ*, *lj*, *nj* (npr. *bijesan – bješnji*, *orah – oraščić*, *snalaziti se – snalažljiv*; *iščupati*,

raščešljati) te i promjena *n/m* ispred *p, b* (npr. *hiniti – himba, stan – stambeni*). Glasovi *s, z* ne jednače se ako su oni završni suglasnici prefiksa (npr. *ljubiti – sljubiti*). Jednačenje se ne provodi ni kada iza *lj, nj* dolazi *e* koje je nastalo zamjenom *ije/e* u istokorijenskim riječima istodobnom promjenom *l/lj, n/nj* (npr. *slijep – sljepoća*). (Barić i sur., 1995: 78)

Ispadanje suglasnika glasovna je promjena u kojoj se suglasnici gube, npr. kada se suglasnici *d, s, z* nađu jedan do drugog u istom suglasničkom skupu (npr. *odijeliti, bratski, bezvučan*). (Barić i sur., 1995: 79)

Nepostojani se samoglasnici u gramatici Eugenije Barić i sur. definiraju kao „oni koji se javljaju u pojedinim oblicima imenica i pridjeva, dok u drugima izostaju.“ (Barić i sur., 1995: 80) Nepostojano *a* nalazi se u nominativu jednine i genitivu množine imenica muškog roda (npr. N jd. *kosac*, G mn. *kosaca*). U slučaju da se radi o imenici koja označava nešto neživo, onda se još javlja i u akuzativu jednine. Nepostojano *a* javlja se i „u određenom liku pridjeva m. r. i u mn. m. r. pridjeva i imenica, npr. neodr. *kràtak – odr. kràtkī*“ (Barić i sur., 1995: 80) Uz to se pojavljuje i u ženskom i srednjem rodu neodređenog lika pridjeva i zamjenica (npr. ž. r. *sitna*, s. r. *sitno*). Nepostojano *e* pronalazi se u kajkavskim toponimima (npr. *Čakovec – Čakovca*) te u kajkavskim prezimenima (npr. *Gubec – Gupca*). (Barić i sur., 1995: 80)

Prijeglas je glasovna promjena u kojoj se samoglasnik *o* zamjenjuje iza palatalnih suglasnika i skupova *št, žd* samoglasnikom *e*. Pojavljuje se u nominativu jednine imenica srednjeg roda (npr. *polje*), u instrumentalu jednine imenica muškog i srednjeg roda (npr. *mužem, poljem*) te u množinskom umetku imenica muškog roda (npr. *mačevi*). (Barić i sur., 1995: 80–81)

Vokalizacija se opisuje kao zamjenjivanje suglasnika *l* samoglasnikom *o* na kraju sloga i riječi. Do te promjene dolazi u muškom rodu glagolskog pridjeva radnog (npr. *čitao – čitala*), u nominativu jednine imenica muškog roda (npr. *anđeo – anđela*), u imenica na *-lac* (npr. *prevodilac – prevodioca*) te ispred sufiksa *-ba* (npr. *seliti – seoba*). (Barić i sur., 1995: 83)

Palatalizacija je glasovna promjena u kojoj se zamjenjuje nepalatalni suglasnik palatalnim u vokativu jednine, drugom i trećem licu jednine aorista te ispred pojedinih sufikasa. Tu dolazi do promjene *k/č* (npr. *junak – junače*), *g/ž* (npr. 2., 3. l. jd. aor. *diže*), *h/š* (npr. V *duh – duše*), *c/č* (npr. *stric – striče*) te *z/ž* (npr. *vitez – viteže*). (Barić i sur., 1995: 83–84)

Sibilarizacija se opisuje kao „zamjenjivanje mekonepčanih suglasnika sibilantima u DL jd. ž. r., u NDLI mn. m. r., u 2. jd. imp. i u nesvršenih glagola.“ (Barić i sur., 1995: 84) Dolazi do

promjena *k/c* (npr. *majka – majci*), *g/z* (npr. *dignuti – dizati*), *h/s* (npr. *propuh – propusi*). (Barić i sur., 1995: 84)

Jotacija se opisuje kao glasovna promjena gdje se zamjenjuje nepalatalni suglasnik palatalnim suglasnikom, te suglasnici *p, b, m, v, f* suglasničkim skupovima *plj, blj, mlj, vlj, flj* u instrumentalu jednine, glagolskom pridjevu trpnom, prezentu, komparativu te ispred pojedinih sufikasa. Dolazi do promjena *k/č* (npr. *vikati – vičem*), *g/ž* (npr. *strugati – stružem*), *h/š* (npr. *puhati – pušem*), *c/ć* (npr. *nicati – ničem*), *z/ž* (npr. *mazati – mažem*), *s/š* (npr. *disati – dišem*), *t/ć* (npr. *smrt – smrću*), *d/đ* (npr. *mlad – mlađi*), *l/lj* (npr. *posoliti – posoljen*), *n/nj* (npr. *puniti – punjen*), *p/plj* (npr. *kapati – kapljem*), *b/blj* (npr. *grub – grublji*), *m/mlj* (npr. *grm – grmlje*), *v/vlj* (npr. *krv – krvlju*), *f/flj* (*Vakuf – Vakufljanin*). (Barić i sur., 1995: 85–86)

Za prijevaj se kaže da je samoglasnička promjena jer kod nje dolazi do previjanja samoglasnika u osnovama riječi. U prijevajnoj alternaciji mogu se pronaći svi samoglasnici, a nekad i odsutnost samoglasnika. Bitno je još napomenuti kako se u prijevajnom nizu nikad ne mogu pronaći svi samoglasnici te su najčešće prijevajne alternacije dvaju samoglasnika (npr. *piti – pojiti – napajati*) (Barić i sur., 1995: 610–61).

Posljednja glasovna promjena koja se spominje jest zamjenjivanje *ije/je/e/i*. Nju se u ovom poglavlju neće opisati zbog toga što će se ostatak rada usmjeriti na detaljan teorijski i istraživački dio o navedenoj glasovnoj promjeni.

3. Dvoglasnik u hrvatskom jeziku

Jat je nekada predstavljao naziv za glagoljičko slovo, no danas je jat poznat kao dvoglasnik, koji ima svoj refleks u hrvatskome standardnom jeziku. On se, danas, u hrvatskome standardnom jeziku ostvaruje u dugim i kratkim slogovima. U dugim kao *ije* i dugo *je*, a u kratkim se može ostvariti kao *je*, *e*, *i* te \emptyset . Oko refleksa dugog jata stvorile su se mnoge neodređenosti i nedoumice kroz povijest hrvatskog jezika. Kako je on izazivao mnoge neodređenosti, tako je izazivao i mnoge polemike među jezikoslovcima. Jedan je od njih Ivo Škarić, koji u svom znanstvenom radu *Što s hrvatskim standardnim refleksom dugog jata* (1998) opisuje brojne neodređenosti koje su postojale te isto tako navodi za što su se zalagali jezikoslovci u povijesti.

Prva nedoumica koju navodi jest prozodijska neodređenost, gdje se u pitanje dovodi treba li refleks dugog jata biti jednosložan ili dvosložan u izgovoru i pisanju. U vezi s tim Vuk Stefanović Karadžić zalagao se za dvosložan refleks dugog jata: „Dva sloga, netom je rečeno, zastupao je V. S. Karadžić, što je Daničić označavao kao *ije* za ono što u ikavskom i ekavskom odgovara dugosilaznomu naglasku (*svijet*), kao *ijè* za ono što odgovara dugouzlaznomu naglasku (*zvijèzda*) i *ije* za ono što odgovara dugomu nenaglašenomu slogu.“ (Škarić, 1998: 2) Drugim je jezikoslovcima (poput Brozovića, Pavešića, Vukušića i Težaka) dvosložan refleks dugog jata bio neprirodan i nehrvatski. Oni su tvrdili da je izgovor dugog jata ponajprije jednosložan pa se, iz tog razloga, izgovarao dugim slogom, a tako se i označavao: *d'jéte*, a prema njihovu mišljenju tako je ostalo i kad se ostvarivao dvosložan izgovor: *dijéta*. (Škarić, 1998: 2–3) Ta se tvrdnja ponajprije vidi kod Dalibora Brozovića. On u svome radu *O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata* (1972) tvrdi: „izloženi bi izgovor bio za standardni jezik posve ispravan, on bi bio našom ortoepskom normom – ona je tako bar kodificirana, i to više-manje na način kako se norma i inače kodificira.“ (Brozović, 1972: 65) Također tvrdi da se dvosložni izgovor javlja tek u pjesništvu i to po njegovu mišljenju „znači da pripada osobitim izražajnim sredstvima, da je dio stilske (ekspresione), a ne obične (komunikacione) strukture.“ (Brozović, 1972: 67) S tim tvrdnjama, da se dvosložan i jednosložan izgovor označava isto, nije se slagao Dragutin Raguž. On je, kao i Rešetar, tvrdio da se dugi jat pod različitim naglascima ponaša drugačije te se iz tog razloga ne može ni bilježiti ni izgovarati isto. (Raguž, 1992: 131) Time rečeno „pravopisno rješenje, kako je to govorio i Rešetar, ne treba mijenjati, što znači da normom i dalje treba ostati stara vrijednost (*tijelo*), a samo pod uzlaznim naglaskom prihvatiti promjenu naglaska (*dijéte*), kako je to Hamm već radio.“ (Raguž, 1992: 137–138)

Kao drugu dvojbu Škarić navodi glasničku neodređenost. Tu se pak dvoumilo hoće li se prihvatiti prijedlog Vuka Stefanovića Karadžića, a to je da se stari dugi jat izgovara kao što se trebao pisati, kao *ije*. To nije bilo prihvaćeno odmah i predložila su se mnoga rješenja. Jedno od rješenja ponudio je Babukić, koji je zagovarao da se u dugom slogu jat obilježava kao *ě*, ali da se ono izgovara kao *je* i time ne bi postojala razlika između dugog i kratkog jata u izgovoru. Drugo rješenje ponudio je Šulek u svome radu *O dvoglasu ie* (1854). Tu tvrdi da je *ie* jedan dvoglasni samoglasnik i da se on bilježi kao *ie*, a čita se kao *ije* i prema tome se razlikuje od kratkog jata *je*. Ipak, taj se oblik smatrao nestabilnijim od oblika *je*. (Škarić, 1998: 3–4) „U hrvatskome standardnom izgovoru razlika između *i* i *j* javlja se samo u različitim položajima (*i* samo i obavezno između samoglasnika od kojih je jedan *i* ili *e*), a nikad opažajno i ponovljivo u istom položaju. Zato je i vrlo sumnjivo razlikovanje *ñē* od *jē*, tj. onda kad se izmakne prozodijska duljina vodilja, po čemu bi se navodno trebali razlikovati dugi od produženog jata (npr. *djēte* i *djēdo*).“ (Škarić, 1998: 4) S druge strane, Rešetar je smatrao da je to suglasnički diftong, a njega je podržavao i Brozović, no obilježavao ga je kao *ije*. Jezikoslovci su se slagali da su refleksi dugog i kratkog jata jednosložni, no nije bilo jasnoga slogovnog određenja dugog jata. „Ipak, većina ondašnjih hrvatskih jezikoslovaca, pa sve i do današnjih, prihvatila je razlikovanje, ako ne kao *ije – je*, a ono nekako drukčije.“ (Škarić, 1998: 3)

Sljedeća je nedvojbenost asimilacijska nedvojbenost. U toj se nedvojbenosti raspravlja koje se *j* uvrštava u određenu skupinu riječi i između određenih slova: „Ne združuje se *j* od jata sa *t* i *d* u *ć* i *đ* (u *ćerati* od *tjerati*, od *đeca* u *djeca*) kao što se združuje nejatovsko *j* (npr. u *pruće*, *vođa*).“ (Škarić, 1998: 4)

Kod fonemske neodređenosti dovode se u pitanje fonemi dugog jata. Dok suvremeni opis hrvatskoga standardnog jezika tvrdi da za kratki, kao i produljeni kratki jat, stoji dvofonemska skupina */j e/* te da je nakon */l/* i */n/* */ñ e/* i */ļ e/*, za foneme dugog jata ne može se reći isto. Naime, kod refleksa dugog jata „preklapaju se fonemske slike: skupina tri fonema */i j e/*, skupine dva fonema */j e/* i */j e/* te jedan fonem */ie/*; uz */n/* i */l/* još se otvaraju mogućnosti i */ñ e/* odnosno */ļ e/*.“ (Škarić, 1998: 6) Fonemska neodređenost još jedno je od područja u kojima se ističu različita mišljenja jezikoslovaca. Prema opisu svega do sad može se zaključiti da Karadžić ima tri fonema u refleksu dugoga jata (*ije*), Šulek koristi jedan fonem (*ie*), a Brozović podupire to mišljenje, no transkribira ga kao *ije*. (Škarić, 1998: 6) Slavko Pavešić u svom znanstvenom radu *O izgovoru i pisanju refleksa dugog jata* (1975) zastupa fonemsku skupinu */je/*, odnosno skupinu od dva

fonema. To podupire tvrdnjom da je većina školovanih ljudi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u nedoumici kod pravilnog pisanja i razlikovanja *ije* i *je*: „U uvjerenju da se jednosložni refleks dugog jata sastoji od dva fonema (j + e) podupiru me i greške mnogih školovanih ljudi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koji su svojim pismima i nelektoriranim rukopisima vrlo nesigurni u pisanju toga refleksa, te mjesto *ije* vrlo često pišu *je*, a ponekad mjesto *je* pišu *ije*.“ (Pavešić, 1975: 114) Škarić to potvrđuje govoreći da je to jedini diftong u hrvatskom vokalizmu ispred kojeg ne bi smjeli stajati pojedini glasovi te jedini samoglasnik koji postaje dvofonemski krateći se u pojedinim oblicima i tvorbenim preoblikama (*/diěte/* - */djěteta/*, */cviět/*, */cvjetić/*, */sniěg/* - */sněgović/*, */liěp/* - */ļěpši/*). (Škarić, 1998: 7)

Kod refleksa dugog jata bitno je spomenuti i pravopisne nedoumice. Škarić tu na primjerima navodi kako su različiti jezikoslovci pisali refleks dugog jata: „Maretić je analizirao hrvatsku književnost od 1495. do 1883. Od analiziranih 95 pisaca neki su ikavci i ekavci, a neki su (i)jekavci. Od tih (i)jekavaca njih 25 pišu jat podjednako dugi i kratki sa *ie*, deset ih piše *je* ponovo jednako dugi i kratki jat, *ye* pišu dva pisca, *ije* četiri i *ije* jedan pisac – svi su uvijek bez razlikovanja dugih i kratkih refleksa jata.“ (Škarić, 1998: 8) Tek se od 19. stoljeća ustaljuje oblik *je* i on se koristio i za dugi i kratki refleks jata. Tako će se pisati sve do 1835. godine, kada Ljudevit Gaj donosi novo pravopisno rješenje za pisanje i dugog i kratkog jata, a to je *ě*. Dugi od kratkog jata jezikoslovci nisu razlikovali sve do Bečkog dogovora 1850. godine. Tada Vuk Stefanović Karadžić predlaže pisanje oblika *ije* za dug refleks jata, a *je* za kratki refleks jata. Jezikoslovci još uvijek nisu htjeli prihvatiti taj oblik pa Bogoslav Šulek 1854. predlaže da se dugi oblik jata piše kao *ie*, a kratki *je*. Oni postaju službenim oblicima pisanja 1877. godine i tako ostaje sve do 1892., kada se prihvaćaju Vukovi oblici. (Škarić, 1998: 8–10) Iako je oblik *ije* prihvaćen kao službeni oblik dugog jata, on je opet izazivao mnoge polemike jezikoslovaca. Dalibor Brozović (1998) jedan je od prvih jezikoslovaca koji je smatrao da to nije pravo rješenje tog jezičnog pitanja. Prema njegovu mišljenju slovopisni slijed *i + j + e* predstavlja problem kada predstavlja trofonemski slijed i kada se predstavlja dvoglasnik *ie*. Time rečeno, iznosi tri mišljenja koja su se zastupala u stručnim krugovima. Prvo je bilo da se i dalje piše oblik *ije* zbog tradicije i navike pisanja, iako se time zanemaruje fonološka opozicija. Sljedeće je da se uvede pisanje *je* u druge slogove i da se prihvati novo slovopisno rješenje koje bi predstavljalo dugi jat. Kod prvog rješenja govori kako donosi više štete, jer fonološki pravopisi u svome načelu registriraju stvarni govor, a to predstavlja odstupanje od tog zahtjeva. Za drugo rješenje zahtijeva

prekid s tradicijom, ali smatra da se tim rješenjem ništa ne bi dobilo. To rješenje izaziva političke polemike zbog toga što bi se moglo protumačiti kao povratak pisanom obliku iz Drugog svjetskog rata. Kao treće i, prema Brozovićevu mišljenju, najbolje rješenje jest da se uvede dvoslov *ie* u pisanju dugog refleksa jata. Kako bi prikazao svoje rješenje, koristi sintagmu *pijemo mlijeko* koja bi se prema njegovu rješenju pisala *pijemo mlieko*. (Brozović, 1998: 1–4) S druge strane, Pranjković (2008) njegovu tvrdnju smatra neopravdanom i misli kako nije nužno razlikovati oblike *pijemo* i *mlijeko* u pisanju, zbog toga što se oni već razlikuju u govoru: „Ako bi se međutim i prihvatilo mišljenje koje Brozovićevo pitanje sugerira, a to je da bi trofonemski slijed (*pijemo*) i dugi jat (*mlijeko*) trebalo i pravopisno odnosno slovopisno razlikovati, onda bi na mjestu jata bilo puno opravdanije pisati je nego *ie*, kako uostalom i pišu oni koji nedovoljno poznaju pravopis.“ (Pranjković, 2008: 11) Josip Silić (2008) podržava mišljenje Ive Pranjkovića, govoreći kako pisanje refleksa dugog jata kao *ie* narušava fonološki sustav hrvatskog standardnog jezika. Tako navodi „kako se dakle 'dvoglas' u hrvatskome standardnom jeziku općenito, pa onda ni 'dvoglas' *ie*, ne da braniti ni s fonološkoga ni s morfo(no)loškoga gledišta, inzistiranje je na njemu puki larpurlartizam.“ (Pranjković, 2008: 56) Mate Kapović (2007) navodi kako pisanje oblika *ije* nije najbolje rješenje tog jezičnog pitanja, no da ga nije nužno mijenjati iz istih razloga što mijenjanje slova *č* i *ć* ne bi bilo: „Dovoljno je samo pomisliti da bi se trebala mijenjati službena imena Rijeke i Osijeka i jasno nam je o kakvim promjenama govorimo.“ (Kapović, 2007: 65) Navodi još kako se dugi jat izgovara isto kao i kratki, samo je razlika u duljini (*sjěći*, ali *sijěčem*): „Razlika je između dugoga i kratkoga odraza jata u tome što se kratko *je* uvijek stapa s prethodnim glasovima *l* i *n* u *l̩* i *n̩*, dočim je kod odraza dugoga jata to stapanje fakultativno, tj. ono se obično ostvaruje u govornom jeziku, ali se u "biranijem" jeziku, u "visokom standardu" preferira nesliveni izgovor. Tako se *ljěpši* uvijek izgovara kao *l̩ěpši s l̩*, dok se *lijěp* može izgovoriti i kao *ljěp* i kao *l̩ěp* (isto tako i *Němica*, ali *Njěmac/Němac*).“ (Kapović, 2007: 65)

Vodile su se još mnoge rasprave o pisanju oblika *ie* umjesto oblika *ije*, no nije se došlo do konkretnog rješenja te, iz tog razloga, i danas pišemo oblik *ije* za dugi refleks jata.

4. Smjenjivanje *ije/je/e/i*

Kada se govori o jatuu današnjim standardnim oblicima hrvatskoga jezika, on ima ove reflekske: *ije/je/eli* (*cvijet/cvijetovi/bregovi/dio*). (Anić, Silić, 2001: 124) Prema tome: „U hrvatskome standardnom jeziku refleks se jata u kratkim slogovima ostvaruje kao **kratko je** [je] (**vjetar, mjesto**) ili kao **e** (**bregovi, povreda**) ili kao **i** (**vidio, dio**). U dugim se slogovima izgovorno ostvaruje kao **dugo je** [jē], što se pravopisno bilježi s **ije** (**svijet, dijete, podsmijeh**). U riječi **dvije** refleks se jata ostvaruje kao **ije** [ije]. U pojedinim se skupinama i oblicima riječi **dugo je** [jē] pravopisno ne bilježi s **ije**, nego s **je**.“ (Badurina i sur., 2007: 17) Iako se on može povezati sa starim slavenskim samoglasnikom jatom (ě), zbog toga što se pojavljuje u suvremenome hrvatskom jeziku kao pravilan odraz dvoglasničkoga fonema *ie*, on kao glasovna promjena ne pripada jezičnoj povijesti. U današnjem standardnom jeziku mnogo je riječi zadobilo promjena zbog toga posebnoga glasa. Od njega su se razvili ikavski, ekavski, ijekavski i jekavski govori u hrvatskom jeziku. (Babić i sur., 2007: 261) Navedene promjene, koje su potekle od toga glasa, mogu se najbolje uočiti iz ikavskog i jekavskog izgovora.

ikavski:	jekavski:
<i>đid</i>	<i>djèd</i>
<i>divōjka</i>	<i>djèvōjka</i>
<i>svīt</i>	<i>svijèt</i>
<i>bīsan</i>	<i>bijésan</i>
<i>nèdilja</i>	<i>nèdjelja</i>
<i>ùvīk</i>	<i>ùvijèk</i>

Uspoređujući primjere jekavskog i ikavskog, može se vidjeti da na svakom mjestu gdje se u riječi nalazi *ije* ili *je* startno stoji *i*. To znači da se u ikavskom izgovoru teži za zadržavanjem originalnog ritma, tona i kvantitete unutar novog ijekavskog odsječka. (Težak, Babić, 2009: 69) „Međutim, za pravilnu upotrebu dvoglasnika ta usporedba nije dovoljna jer se ikavski i književno jekavski sustav ne podudaraju u potpunosti, a ikavsko je narječje zaostalo za književnojezičnim razvojem pa i nema sve riječi koje ima književni jezik te je te promjene potrebno uočiti iz samog sustava književnoga jezika jer je promjene *je, je, e, i* nisu slučajne nego tvore određen sustav.“ (Težak, Babić, 2009: 69) U drugim oblicima riječi i pri tvorbi može doći do kraćenja dugih slogova i do duljenja dugih slogova: „U većini i te su promjene jednostavne, ali zbog nekih posebnosti treba ih prikazati u potpunosti, pogotovu što se to može učiniti s

nekoliko jednostavnih pravila.“ (Težak, Babić, 2009: 70) Dakako, navedena pravila za kraćenje dugih slogova i za duljenje kratkih slogova prikazat će se u sljedećim potpoglavljima. Prije nego što se navedu pravila za kraćenje dugih slogova i duljenje kratkih slogova, bitno je napomenuti kako će se, za navođenje tih pravila, koristiti sljedeći pravopisi hrvatskoga standardnog jezika: *Hrvatski pravopis* (2007) Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića, *Hrvatski pravopis* (2000) Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša, *Pravopis hrvatskoga jezika* (2001) Vladimira Anića i Josipa Silića te Institutov pravopis (Jozić i dr., 2013). Pravila iz navedenih pravopisa navodit će se tako da će se posebno naznačiti mjesta na kojima se pravopisna određenja razlikuju. Uz sve to, istaknut će se i normativne neujednačenosti i iznimke do kojih se dolazi pri kraćenju dugog sloga.

4.1. Kraćenje dugoga sloga (*ije – je/e*)

Kod kraćenja dugoga sloga s refleksom jata dolazi do smjene dugog sloga *ije* s kratkim slogom *je*. (Badurina i sur., 2007: 18) *Hrvatski pravopis* (2007: 17–22) Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića navodi sljedeća pravila za kraćenje dugog sloga s *ije*.

1. Do kraćenja dugog sloga dolazi u:

- u imenica srednjeg roda, čija je sklonidba nejednaka: *dijete – djeteta, vrijeme – vremena*
- u imenicama muškog roda koje imaju množinske oblike *-ov* i *-ev*: *brijeg – bregovi, bijes – bjesovi, cvijet – cvjetovi, snijeg – snjegovi, mijeh – mjehovi*

Od tog pravila postoje iznimke, zbog toga što neke imenice u svojim množinskim oblicima ne krate dugi slog te se one pišu s *ije*: *brijest – brijestovi, lijek – lijekovi, tijek – tijekovi, trijem – trijemovi*

Također, pojedine imenice muškog roda u množini i krate i ne krate slog te se one, iz tog razloga, mogu pisati na dva načina: *krijes – kresovi i krijesovi, lijes – ljesovi i lijesovi, lijev – ljevovi i lijevovi*

- do kraćenja sloga dolazi kada se uzastopno pojavljuju tri duga sloga te se prvi od njih krati: *pripovijetka – G mn. pripovjedaka, kolijevka – G mn. koljevaka, divoljeska – G mn. divoljesaka*

2. U komparativu i superlativu pridjeva: *lijep – ljepši – najljepši, bijedan – bjedniji – najbjedniji, smiješan – smješniji – najsmješniji, bijesan – bjesniji – najbjesniji*
3. Do kraćenja dolazi i u prednaglasnome položaju, zbog toga što ispred naglasaka ne može stajati dugi slog: *bjelina – bijel, dodjeljivati – dodijeliti, iskorjenjivati – iskorijeniti, ljenčariti – lijen, ljepota – lijep*
Iznimke od tog pravila su prefiksi *prije-* i *poslije-*, koji se ne skraćuju u prednaglasnom položaju: *prijepodne, poslijepodne, poslijepodnevn, poslijeoperacijski*
4. U pridjevskim složenicama koje imaju nulti sufiks: *bjelokos, bjeloput, cvjetolik, dragocjen, dugovjek, ljepook, ljevoruk, sjedobrad*
5. U riječima s češće izvedenim sufixima:
 - a: *ocijeniti – ocjena, ozlijediti – ozljeda, zaplijeniti – zapljena*
 - ač: *pripovijedati – pripovjedač, mijenjati – mjenjač, cijepati – cjepač*
 - ad: *zvijer – zvjerad, ždrijebe – ždrebac*
 - aj/-jaj: *izvijestiti – izvještaj, navijestiti – navještaj, nagovijestiti – nagovještaj*
 - ak: *lijevi – ljevak, nijem – njemak*
 - an: *zvijezda – zvjezdan, pijesak – pješčan*
 - anica: *cijev – cjevanica*
 - anj(a)k: *bijel – bjelanjak*
 - ar: *cvijeće – cvječar, pijesak – pješčar, svijeća – svječar, mlijeko – mljekar*
 - arnica: *lijek – ljekarnica, zvijezda – zvjezdarnica*
 - ava(ti)/-java(ti): *riješiti – rješavati, obavijestiti – obavještavati, izvijestiti – izvještavati, uklještititi – uklještavati*
 - ba: *primijetiti – primjedba, slijediti – sljedba*
 - cat: *bijel – bjelcat, cijel – cjelcat*
 - čić: *korijen – korjenčić, mijeh – mješčić, brijeg – breščić*
 - ence: *dijete – djetence, ždrijebe – ždrebence*
 - etina: *riječ – rječetina, ždrijebe – ždrebetina*
 - ić: *cvijet – cvjetić, pijetao – pjetlić*
 - ina: *rijeka – rječina, snijeg – snježina, svijet – svjetina*
 - (i)telj: *dijeliti – djelitelj, iscijeliti – iscjelitelj, izvijestiti – izvjestitelj*
 - kinja: *bijel – bjelkinja*

-ota: *lijep – ljepota, vrijedan – vrednota*

-(i)telj: *dijeliti – djelitelj, iscijeliti – iscjelitelj, ocijeniti – ocjenitelj*

-urina: *smijeh – smjehurina, zvijezda – zvjezdurina*

6. Kod pojedinih sufiksa postoje riječi kojima se slog krati, a mogu se napisati s *je* i *e* i postoje riječi kojima se slog ne krati, a pišu se s *ije*:

-Ø: imenice muškog roda: *zahtijevati – zahtjev, rascijepiti – rascjep*

ali kod imenica ženskog roda:

propovijedati – propovijed, obavijestiti – obavijest

-(a)k: *iscijediti – iscjedak, razdijeliti – razdjeljak*

ali: *lijepiti – lijepak* ('muholovka, lje pilo'), *lijevati – lijevak* ('naprava za pretakanje')

-(a)n: *vijek – vječan, cvijet – cvjetan,*

ali: *bijeda – bijedan, smijeh – smiješan*

-ica: *svijeća – svjećica, rijeka – rječica, Nijemac – Njemica*

ali: *bijednik – bijednica, kolijevka – kolijevčica, pripovijetka – pripovijetkica*

-janin: *Rijeka – Riječanin*

ali: *Osijek – Osječanin*

-nik: *propovijedati – propovjednik, zapovijedati – zapovjednik,*

ali: *liječiti – liječnik, vijećati – vijećnik*

Hrvatski pravopis (2002: 41–47) Babića, Finke i Moguša uz ta pravila (pravilo imenica srednjega roda s nejednakosložnom sklonidbom, pravilo komparativa i superlativa pridjeva, pravilo za prednaglasni položaj u množinskim oblicima s *-ov* i *-ev* imenica m. r. i pravilo za pridjevske složenice s nultim morfemom) navodi još i neka druga. Prema njima do kraćenja dolazi:

1. Ako u oblicima i tvorenicama dolazi kratak slog i pri tome se, onda, *l, n + j* smjenjuju s *lj, nj*: *cijena – cjenik, ocijeniti – ocjenjivati, snijeg – snježan*

2. Iza početnog slova *r*, kada se ono nalazi iza otvornika i zatvornika, a ispred tog se *r* nalazi morfemska granica: *korjenčić, rječica, odrješenje, razrjeđivati*

U slučaju da se nađe kao posljednji glas u stalnoj zatvorničkoj skupini, tu se radi o posebnoj neujednačenosti koja se zove *pokriveno r*. U tom slučaju, na mjesto *je* dolazi *e* u

četirima tvorenicama, dok u ostalima dolazi *je*: *naprijed*, *vrijeme*, *privrijediti*, *upotrijebiti*.

3. Krati se u imenicama ž. r. na *-ijēvka* u G mn., kada tu dolazi nepostojano *a*: *dvòcijēvka* – *dvòcjevākā*

Iznimka je kada nema nepostojanog *a*, u tom slučaju ostaje dvoglasnik *ije*: *dvòcijēvki*.

Pravopis hrvatskoga jezika (2001: 125–128) Vladimira Anića i Josipa Silića navodi pravila koja su navedena u prethodna dva pravopisa (pravilo komparativa i superlativa, prednaglasnog sloga, tri uzastopna sloga, složenica i riječi s izvedenim sufiksima). Uz ta pravila nadopunjuje pravila kraćenja ovim pravilima:

1. Do kraćenja sloga dolazi kada oblik riječi dobiva slog više, što se događa pri sklonidbi imenica s jednosložnim izgovorom refleksa jata: *cvijet* – *cvjetovi*, *brijeg* – *bregovi*, *dijete* – *djeteta*, *vrijeme* – *vremena*

Uz to pravilo navodi se, kao iznimka, da neke imenice muškog roda ne krate korijenski slog u množini te da one u tom slučaju zadržavaju oblik *ije*: *lijek* – *lijekovi*, *brijest* – *brijestovi*. Zbog toga što riječi u prvome pravilu (*cvijet*) utječu na utječu na riječi u iznimci (*lijek*), tu se onda dopušta dvostrukost pa je tu dopušten i oblik *ljekovi*.

2. Slog se krati kada se imenice i pridjevi izvode iz glagola: *primjena* – *primijeniti*, *okrepa* – *okrijepiti*, *odljev* – *odlijevati*, *ljepljiv* – *lijepiti*, *pogrešiv* – *pogriješiti*

Ono po čemu se taj pravopis razlikuje od prva dva jest to što jedini navodi pravila koja opisuju kada se dugi slog ne krati. Dakle, do kraćenja dugog sloga ne dolazi:

1. Kada se izvode glagoli od imenica i pridjeva: *liječiti* – *lijek*, *griješiti* – *grijeh*, *bijeliti/bijeljati* – *bijel*
2. Izvođenjem imenica iz pridjeva sufiksom *-ost*: *vrijednost* – *vrijedan*, *lijenost* – *lijen*, *smiješnost* – *smiješan*
3. Izvođenjem imenica iz imenica sufiskom *-je*: *cvijeće* – *cvijet*, *briješće* – *brijest*, *liješće* – *lijeska*
4. Izvođenjem imenice iz imenica sufiksima *-ce*, *-ak* i *-ka*: *odijelce* – *odijelo*, *dlijece* – *dlijeto*, *cvijetak* – *cvijet*, *smiješak* – *smijeh*, *cijevka* – *cijev*
5. Izvođenjem pridjeva iz imenica sufiksima *-ov/-ev* i *-in*: *pijetlov* – *pijetao*, *slijepčev* – *slijepac*, *zvijezdin* – *zvijezda*

Institutov pravopis (Jozić i sur., 2013: 17–19) prati pravila ostalih triju pravopisa (pravilo komparativa i superlativa, prednaglasnog sloga, tri uzastopna sloga i složenica) te se više usmjerava na detaljnije opisivanje već spomenute normativne neujednačenosti *pokrivenog r* te navodi sljedeća pravila:

Iza *pokrivenog r* piše se *e*, a ne *je*:

1. Kada se radi o riječima koje pripadaju tvorbenim porodicama ovih riječi: *brijeg – bregovit, brežuljak; brijest – brestić, brestovina; crijep – crepar, crepić*
2. U oblicima koje se tvore od: *vrijeme – vremena; nevremena, poluvremena, vremenski; ždrijebe – ždrebeta; ždrebećak, ždrebica.*

Iza *pokrivenog r* mogu se pisati i *e* i *je*:

1. Kada se radi o oblicima jednosložnih imenica muškog roda koje nemaju dugouzlazni naglasak u genitivu jednine:
brijeg – bregovi, bjegovi i brijezi, crijep – crepovi i crjepovi, grijeh – grehovi, grjehovi i grijesi
2. Kod tvorenica riječi:
*grijeh – bezgrešan i bezgrješan, grešan i grješan, grešnica i grješnica, grešnik i grješnik
spriječiti – sprečavati i sprječavati, sprečavanje i sprječavanje, unaprijediti – unapređivati i unaprjeđivati, unapređenje i unaprjeđenje*

Uz navedena pravila za pisanje *pokrivenoga r* navode se i pravila za pisanje skupine *rj*. (Jozić i sur., 2013) Dakle, skupina *rj* čuva se:

1. Kod prefiksalnih izvedenica na granici s prefiksom: *odrješenje, razrjeđivač, razrjeđivanje, razrješiv, razrješivati*

Iznimka je od tog pravila u riječima *izreka* i *uzrečica*.

2. Kada se samoglasnik nalazi ispred skupine *rje*: *gorjeti, korjenčić, korjenit, porječje, starjeti*
3. Kada se na početku riječi nalazi skupina *rje*: *rječica, rječina, rječit, rječitost, rječkati se*

4.2. Duljenje kratkoga sloga (*je – ije, e – ije, i – ije*)

Kod duljenja kratkoga sloga s refleksom jata dolazi do smjene kratkih slogova *je, e i i s* dugim slogom *ije*. (Badurina i sur., 2007: 22) Kada je u pitanju duljenje kratkoga sloga, *Hrvatski pravopis* (2007: 22–24) navodi sljedeća pravila:

1. Kratki slog dulji se pri tvorbi nesvršenih glagola
 - od glagola izvedenih od *sjeći*: *nasijecati – nasjeći, presijecati – presjeći, zasijecati – zasjeći*
 - od glagola koji imaju korijenski morfeme *-leg, -let, -li, -vjed, -zre*: *lijegati – leći, izlijetati – izletjeti, lijevati – liti, ispovijedati – ispovjediti, sazrijevati – sazreti*
 - sufiksima *-va(ti)* i *-jeva(ti)*: *sporazumijevati se – sporazumjeti se, razumijevati – razumjeti, uspijevati – uspjati*
2. Do duljenja sloga dolazi pri tvorbi glagolskih imenica na *-će*: *dospijeće – dospjeti, prispijeće – prispjeti, umijeće – umjeti*
3. Slog se dulji u oblicima glagola *sjeći*, kao i oblicima glagola tvorenih od *sjeći*:
U dugim se slogovima piše s *ije* u: prezentu (*siječem*), imperfektu (*sijecijah*), aoristu 2. i 3. lica jd. (*nasiječe*), imperativu (*sijeci*), glagolskome prilogu sadašnjem (*sijekući*).
U kratkim se slogovima piše *je* u: infinitivu (*sjeći*), aoristu 1. lica jd. i svim licima mn. (*nasjekoh, nasjekosmo*), glagolskome pridjevu radnom (*sjekao*), glagolskome pridjevu trpnom (*sječen, nasječen*), glagolskome pridjevu prošlom (*nasjekavši*)
4. Kratki slog dulji se pri izvođenju imenica s nultim sufiksom od glagola s prefiksom *pre-*: *prijekor – prekoriti, prijelom – prelomiti, prijevod – prevoditi, prijepis – prepisati*
Prva je iznimka kod tog pravila da u pojedinim imenicama uvijek dolazi prefiks *pre-*, neovisno o tome je li slog dug ili kratak: *prelet – preletjeti, pretres – pretresti, prepjev – prepjevati*.
Druga je iznimka da se pri izvođenju pojedinih imenica ostvaruju i *pre-* i *prije-*: *prezir i prijezir, preskok i prijeskok, presjek – prijesjek*.

Bitno je još navesti da se u pojedinim skupinama i oblicima riječi refleks jata bilježi s dugim *je* i to je slučaj kod:

1. Glagola i imenica s korijenskim morfemima *-mjer-, -mjest-, -sjed-*: *smjer, zamjerati, premještati, zasjedati*
2. Složenica s morfemom *-mjer*: *kutomjer, toplomjer, plinomjer*

3. Glagolskog priloga prošlog: *preletjevši, zaželjevši, preboljevši*
4. Kad se *je* nađe ispred skupine sonant (*l, lj, n, r, v*) + suglasnik: *djelce – djelo, nedjeljni – nedjelja, ponedjeljka – ponedjeljak, sjenka – sjena, vjernost – vjera, odljevni – odljev*
5. Kod genitiva množine svih imenica koje *je* imaju u slogu ispred *-ā*: *uvjet – uvjeta, zahtjev – zahtjeva, mjesto – mjesta*
6. Hipokoristika i njihovih izvedenica: *djedo, djedin, djeva, djevin*
Postoji dvostrukost u pisanju hipokorističnih vlastitih imena pa se dugi slog bilježi ili s *je* ili s *ije*: *Stjepo/Stijepo, Vjeko/Vijeko*
7. Pojedinih riječi: *bescjenje, djevac, gnjev, pjev, rječnik, vjesnik, proturječje*.

U Babić-Finka-Moguševu pravopisu (2002: 38–41) navodi se većina kategorija i pravila koja su opisana u prethodnome pravopisu. No, bitno je navesti da je razlika u tome što Babić-Finka-Mogušev pravopis odmah na početku navodi dva moguća rezultata duljenja sloga (*ije* i *dugo je*), dok se u prethodnom pravopisu na početku prvo navode pravila, prema kojima se slog dulji u *ije* te zasebno navodi u kojim vrstama riječi dolazi *dugo je*. Drugačije se navodi i pravilo kod nesvršenih glagola, umjesto korijenskih morfema koji su navedeni u prethodnome pravopisu tu se navodi kako na mjestu osnovnog *e, i* u riječima *letjeti, leći, liti* te njihovim složenicama i složenicama koje sadrže *-zreti* dolazi dvoglasnik (*lètjeti – lijétati, dolètjeti – dolijétati, lèći – lijégati*). U oba pravopisa posebnu kategoriju predstavlja glagol *sjeći*, no prethodni pravopis detaljnije objašnjava i navodi pravila nego Babić-Finka-Mogušev pravopis (prikazuje glagolska vremena i lica u kojima se ostvaruju, dok drugi pravopis to ne navodi). Uz sve navedeno, bitno je spomenuti i pravila koja se ne pojavljuju u prethodnome pravopisu. Prema tome, Babić-Finka-Mogušev pravopis (2002: 39–41) spominje još i ova pravila za duljenje kratkoga sloga:

1. Dvoglasnik dolazi u pojedinim riječima: *htijénje – htjèti, minjénje – mnìti, pijétao – pjèvati*
2. Uz zanimljive oblike prezenta glagola *biti* javljaju se i stilski obilježeni oblici poput: *nijesam, nijesi, nijesmo, nijeste, nijesu* te i u 3. l. jd. oblik *nije*
3. Slog se dulji kod pridjeva s morfemskom granicom u padežnim oblicima *nìčijēga, nòvijēga* te kod imenica na *-ija* u G jd.: *kùtijē, ràkijē*
4. Slog se dulji kod zamjениčkih i pridjevnih likova na *-ijeh, -ijem(a)*: *tijeh, dragijeh, tijem*
5. Slog se dulji kod posuđenica: *dijéta, garderobijérka, garsonijéra, higijéna*.

Pravopis hrvatskoga jezika (Anić, Silić, 2001: 128–129) navodi sva pravila koja su prikazana i u prethodna dva pravopisa (pravilo za tvorbu nesvršenih glagola i glagolskih imenica, pravilo za glagole s korijenskim morfemima *-leg*, *-let*, *-li*, *-vjed* i *-zre*, pravilo za glagol *sjeći* i pravilo za prefiks *pre-*). Jedina se razlika može uočiti u pravilu kada se alternanta *je* nađe ispred glasovnog skupa samoglasnik + *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r*, *v*, *j* + suglasnik. To se pravilo najviše podudara s pravopisom Badurine i sur., dok se u Babić-Finka-Moguševu pravopisu navode samo glasovi *l*, *lj*, *n*, *r*, *v*. Ono što se u posljednjem pravopisu ne spominje jest pravilo za glagole *drijeti* i *mrijeti*: „Glagoli **drijeti** i **mrijeti** (i njihove izvedenice) imaju alternantu **ije**: u infinitivu (**prodrijeti**, **umrijeti**), u aoristu (**prodrijeh**, **prodrije**, **prodrijesmo**, **prodrijeste**, **prodriješe** i **umrijeh**, **umrije**, **umrijesmo**, **umrijeste**, **umriješe**), i u glagolskom prilogu prošlom (**prodrijevši** i **umrijevši**). U ostalim oblicima te alternante nema (**prodrem** i **umrem**, **prodri** i **umri**, **prodro** i **umro**).“ (Anić, Silić, 2001: 129)

Za razliku od kraćenja dugog sloga, poglavlje duljenje kratkog sloga u tom pravopisu ne prikazuje pravila koja govore kada se ne dulji kratak slog.

Institutov pravopis (Jozić i sur., 2013) prati već sva navedena pravila (pravilo glagola *sjeći* i izvedenica toga glagola, pravilo za nesvršene glagole te pravilo za glagole koji u osnovi sadrže riječi *mjera*, *mjesto* i *sjesti*) i ne navodi nova pravila ili iznimke od već navedenih pravila.

5. Kraćenje dvoglasnika kao pravopisni problem

Istraživački dio rada usmjerit će se na pravopisne probleme koje dvoglasnik izaziva u svakodnevnoj uporabi. Kako bi se to preciznije opisalo, istraživanje će se usmjeriti na to mogu li ispitanici razaznati točan oblik dvoglasnika od netočnog. Prema tome, istraživanje je napravljeno u obliku Google Forms ankete koja je postavljena na internetske stranice za rješavanje anketa.

U istraživanju je sudjelovalo 58 ispitanika od kojih je 62,1 % ženskog spola, a 37,9 % muškog spola. Od tih 58 ispitanika 77,6 % pripada dobnoj skupini 18 – 25 godina, 5,2 % dobnoj skupini 26 – 39 godina, 13,8 % skupini 40 – 59 godina te 3,4 % skupini od 60 i više godina. Nadalje, 87,9 % ispitanika ima srednju stručnu spremu, 8,6 % ispitanika višu stručnu spremu, 3,4 % visoku stručnu spremu te 0 % nižu stručnu spremu.

Istraživanje se sastoji se od tri zadatka. U prvome zadatku ponuđeno je deset pari riječi napisanih s dugim i kratkim refleksom jata, jedan primjer od njih bio je točan, a drugi netočan te je zadatak bio da ispitanici označe onaj primjer za koji su mislili da je napisan ispravno. Drugi zadatak sastojao se od deset rečenica, u kojima su bile napisane riječi s kratkim i dugim refleksom jata te je zadatak također bio odabrati rečenicu koja, prema mišljenju ispitanika, ima točno napisan refleks jata. Treći zadatak bilo je stupnjevanje pridjeva. Tu je bilo ponuđeno četiri para riječi sa stupnjevanjem pridjeva, svaki par imao je i točnu i netočnu komparaciju, a zadatak ispitanika bio je prepoznati komparaciju pridjeva koja je točna. Uzimajući to sve u obzir, pretpostavlja se da će većina ispitanika odabrati primjere u kojima je netočno napisan refleks jata. Takva je pretpostavka izvedena na temelju toga što su u svakodnevnoj uporabi najčešće greške upravo pravopisne greške u pisanju *ije* i *je*.

Prikazat će se prvo zadatak s točnim i netočnim parovima riječi, zatim zadatak s točnim i netočnim rečenicama te na kraju zadatak s komparacijom pridjeva.

Riječi	Postotak ispitanika koji je označio točan odgovor	Postotak ispitanika koji je označio netočan odgovor
<i>riješiti / rješiti</i>	86,2 %	13,8 %
<i>mijenjač / mjenjač</i>	87,9 %	12,1 %
<i>ocjena / ocijena</i>	82,8 %	17,2 %
<i>bljedoća / bljedoća</i>	63,8 %	36,2 %

<i>cjenik / cijenic</i>	69 %	31 %
<i>dijelić / djelić</i>	74,1 %	25,9 %
<i>promijeniti / promjeniti</i>	93,1 %	6,9 %
<i>riješ enje / rješ enje</i>	81 %	19 %
<i>riječnik / rječnik</i>	69 %	31 %
<i>bijelo / bjelo</i>	100 %	0 %

Prema rezultatima istraživanja može se vidjeti da većina ispitanika zna prepoznati kada ide kratak, a kada dug odraz jata u riječima. Iako velika većina ispitanika zna prepoznati točan odgovor, kolebanja nastaju kod primjera gdje su kraći slogovi točni (*cjenik* i *bljedoća*) te kod primjera riječi gdje se u slogu nalazi dugo *je*. Kod riječi *cjenik* vidi se da se odstupa od norme, prema kojoj se dugi slog krati ako u oblicima i tvorenicama dolazi kratak slog i pri tome se onda *l, n + j* smjenjuju s *lj, nj* (*cijena – cjenik*). (Babić i sur., 2002: 41) Kod riječi *rječnik* 31 % ispitanika nije prepoznalo da se tu dugi slog piše s dugo *je*, a ne s *ije* (Badurina i sur., 2007: 24). Kod riječi *bljedoća* vidi se odstupanje od pravila, koje govori da u prednaglasnome položaju ne može stajati dugi slog. (Badurina i sur. 2007: 19)

Sljedeći zadatak koji će se prikazati jest zadatak s točno i netočno napisanim rečenicama, u kojima su točno i netočno napisani odrazi dugog i kratkog jata. Primjeri s odrazom jata postavljeni su u kontekst kako bi se utvrdilo koliko će dobro ispitanici znati prepoznati točne oblike kada se oni nalaze u rečenicama. Postavljena je pretpostavka da će većina ispitanika odabrati rečenice s netočno napisanim oblicima odraza jata.

Rečenice	Postotak ispitanika koji je odabrao točan odgovor	Postotak ispitanika koji je odabrao netočan odgovor
<i>Sjedili smo na pješku. / Sjedili smo na pijesku.</i>	82,8 %	17,2 %
<i>Lagani vjetrić dopirao je do nas. / Lagani vijetrić dopirao je do nas.</i>	96,6 %	3,4 %
<i>Moram pogledati značenje ove</i>	72,4 %	27,6 %

<i>riječi u rječniku. / Moram pogledati značenje ove riječi u rječniku.</i>		
<i>Slijedeći mjesec su ispiti./Slijedeći mjesec su ispiti.</i>	81 %	19 %
<i>Sve što kažeš može se upotrijebiti protiv tebe. Sve što kažeš može s upotrijebiti protiv tebe.</i>	91,4 %	8,6 %
<i>Puše sjeverni vjetar i lijeva kiša./Puše sjeverni vjetar i lijeva kiša</i>	70,7 %	29,3 %
<i>Na brijegu pored rijeke pjevaju ptice u gnjezdima./ Na brijegu pored rijeke pjevaju ptice u gnjezdima.</i>	75,9 %	24,1 %
<i>Na nebu su mjesec i zvijezde./ Na nebu su mjesec i zvijezde.</i>	89,7 %	10,3 %
<i>Drvosječa sječe drva pored rijeke./Drvosječa siječe drva pored rijeke.</i>	62,1 %	37,9 %
<i>Ako je lijepo vrijeme odlazim do rijeke. Ako je lijepo vrijeme odlazim do rijeke.</i>	94,8 %	5,2 %

Kao i u prošlom zadatku, može se vidjeti da i u drugom zadatku većina ispitanika zna razaznati kada treba koristiti kratki odraz jata, a kada dugi. Za razliku od prvog zadatka, u drugom zadatku samo je jedan primjer imao slabiji postotak točnih odgovora od drugih, a to je rečenica *Drvosječa siječe drva pored rijeke*. Iz navedenih primjera može se primijetiti da 37,9 % ispitanika nije znalo prepoznati piše li se *drvosječa* i glagol *sjeći* s kratkim ili dugim slogom.

Prema tome, tu se vidi neujednačena uporaba glagola *sjeći* i neujednačena uporaba njegovih složenica, a i u samome se pravopisu navodi kako „glagol *sjeći* i njegove složenice imaju u jednim oblicima *je*, a u drugima dvoglasnik.“ (Babić i sur., 2002: 39) Još jedna rečenica u kojoj se vide kolebanja jest *Puše sjeverni vjetar i lijeva kiša*. U tom primjeru 29,3 % ispitanika označuje rečenicu s netočno napisanim oblikom jata (*Puše sjeverni vjetar i lijeva kiša*). Tu se može primijetiti odstupanje od pravila duljenja kratkog sloga kada se tvore nesvršeni glagoli. Kao i u prošlom zadatku, riječ *rječnik* isto izaziva kolebanja te je 27,6 % ispitanika izabralo rečenicu s netočnim odrazom jata. Tako se može vidjeti da je pisanje dugog *je* izazvalo pravopisni problem i na primjerima u rečeničnom kontekstu.

Treći zadatak prikazuje koliko dobro ispitanici prepoznaju komparaciju pridjeva.

Stupnjevanje	Postotak ispitanika koji je odabrao točan odgovor	Postotak ispitanika koji je odabrao netočan odgovor
<i>lijep – ljepši – najljepši / lijep – lijepši – najlijepši</i>	94,8 %	5,2 %
<i>bijel – bjelji – najbjelji / bijel – bijelji – najbijelji</i>	87,9 %	12,1 %
<i>smiješan – smješniji – najsmješniji / smiješan – smiješnjiji – najsmiješnjiji</i>	79,3 %	20,7 %
<i>vrjedan – vrijedniji – najvrijedniji / vrjedan – vrjedniji – najvrjedniji</i>	82,8 %	17,2 %

U pravilu se dugi slog krati kada je u pitanju komparacija pridjeva, a to je pravilo ovdje i testirano. Prema rezultatima tog zadatka može se vidjeti da većina ispitanika zna prepoznati točnu komparaciju pridjeva. Naime, od četiri navedena primjera samo je jedan izazvao malo više

nedoumica nego ostali primjeri, a to je komparacija pridjeva *smiješan*. Prema tom primjeru može se zaključiti da 20,7 % ispitanika nije znalo pravilno komparirati taj pridjev.

Navedeni rezultati prikazuju da većina ispitanika zna prepoznati kada se treba pisati dugi, a kada kratki odraz jata. Time pretpostavka da će većina ispitanika izabrati primjer s netočno napisanim refleksom jata nije potvrđena. Iako većina ispitanika zna prepoznati kada koji oblik treba pisati, treba još jednom navesti ona mjesta koja su izazvala malo više nedoumica od drugih. U prvome zadatku bile su to riječi *cjenik*, *rječnik* i *bljedoća*. Kao što se već navelo, kod riječi *cjenik* manji postotak ispitanika odstupio je od pravila da se slog krati kada dolazi kratak slog i onda se *l*, *n* + *j* smjenjuju s *lj* i *nj*. Također, riječ *rječnik* pokazala je da predstavlja pravopisni problem te da manji postotak ispitanika ima problem prepoznati da se umjesto *ije* piše dugo *je*. Riječ *bljedoća* pokazuje još jedan pravopisni problem te su pojedini ispitanici odstupili od pravila da dugi slog ne može stajati u prednaglasnome položaju. U drugom zadatku samo je jedan primjer pokazao da stvara pravopisni problem, a to je rečenica *Drvosječa siječe drva pored rijeke*. Te se tu moglo zaključiti da se odstupilo od pravila tvorbe nesvršenog glagola *sjeći*, no bitno je napomenuti kako i Babić-Finka-Mogušev pravopis (2002: 39) navodi kako taj glagol u nekim oblicima ima oblik *ije*, a u nekim oblik *je* – iako je norma jasna i zna se u kojim oblicima dolazi koji odraz jata. Posljednji zadatak pokazao je da pravopisni problem nastaje samo kod komparacije pridjeva *smiješan*. Za posljednji zadatak bitno je napomenuti kako kod komparacije pridjeva postoji samo jedno pravilo, a to je da se pri komparaciji pridjeva slog krati te da ono nema posebnih iznimaka.

6. Zaključak

Kada se govori o dvoglasniku, onda se govori o starom glagoljičkom slovu koje ima dugu povijest. Ta se povijest može vidjeti u tome kako su jezikoslovci u 19. i 20. stoljeću bilježili i izgovarali jat. Danas se u normativnoj literaturi bilježi kao glasovna promjena, odnosno refleksi staroga jata bilježe se kao glasovna promjena. Nakon brojnih polemika i prijedloga, danas se u normativnoj literaturi koriste oblici *ije/je*. U prošlosti ti oblici nisu odmah prihvaćeni u hrvatskome jeziku zbog toga što su brojni jezikoslovci smatrali da su oni nehrvatski i zbog tog su razloga oni predlagali drugačija rješenja. Kada se radi o smjenjivanju *ije/je/e/i*, danas postoje brojna pravila za kraćenje dugoga sloga i za duljenje kratkoga sloga. Usporedbom hrvatskih pravopisa da se zaključiti kako se u četirima promatranim pravopisima uglavnom propisuju ista pravila za kraćenje (pravilo imenica srednjega roda s nejednakosložnom sklonidbom, pravilo komparativa i superlativa pridjeva, pravilo za prednaglasni položaj u množinskim oblicima s *-ov* i *-ev* imenica m. r. i pravilo za pridjevske složenice s nultim morfemom) i duljenje slogova (pravilo za tvorbu nesvršenih glagola i glagolskih imenica, pravilo za glagol *sjeći* i pravilo za prefiks *pre-*). Uz to, javljaju se i pravila koja se ne navode u svima promatranim pravopisima te se može reći da pravopisi time nadopunjuju jedan drugoga i tu se vidi njihova raznolikost. Nadalje, treba zaključiti i istraživački dio rada. Cilj istraživanja tog rada bio je utvrditi pravopisne probleme koje izaziva dvoglasnik u pisanju. Pretpostavka istraživanja bila je da će ispitanici većinom birati netočne primjere refleksa jata i samim time odstupati od pravila koje propisuje norma. Međutim, ispostavilo se da većina ispitanika zna kada u pisanju treba odabrati dugi, a kada kratki oblik jata. No, u primjerima koji su izazvali više kolebanja da se zaključiti da ispitanici imaju problema s prepoznavanjem dugog *je* od *ije* i da više nedoumica nastaje ako za određenu kategoriju postoji neujednačena uporaba određenoga oblika glagola.

Literatura

1. Anić, Vladimir; Silić, Josip, 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan, 2002. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Babić, Stjepan; Težak, Stjepko, 2009. *Gramatika hrvatskog jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
5. Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir, 2007. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
6. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Brozović, Dalibor, 1998. *Refleks starohrvatskoga dugog jata u hrvatskome slovopisu*, Jezik, 46, str. 1–40.
8. Brozović, Dalibor, 1972. – 1973. *O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata*, Jezik, 20, br. 3, str. 65–74.
9. Jozić, Željko i dr., 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
10. Kapović, Mate, 2008. *Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora*, Jezikoslovlje, 8., str. 61–76.
11. Pavešić, Slavko, 1974. *O izgovoru i pisanju refleksa dugog jata*, Jezik, 22, br. 4, str. 111–117.
12. Pranjković, Ivo, 2008. *Sučeljavanja*. Zagreb: Disput.
13. Raguž, Dragutin, 1992. *Jednosložna zamjena dugoga e u hrvatskom jeziku*, Jezik, 39, br. 5., str. 129–160.
14. Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Škarić, Ivo, 1998. *Što s hrvatskim standardnim refleksom dugoga staroga jata?*, Govor, časopis za fonetiku, XIII, 1–2, str. 1–23.